

STAROSŤ O SEBA – PROGRAM FILOZOFIE A KULTÚRY INDIVIDUALIZMU¹

LUKÁŠ ŠVIHURA

Stupeň, forma, ročník štúdia: Mgr., denná, 1.

Študijný program: filozofia

Konzultant: prof. PhDr. Oľga Sisáková, CSc.

Kľúčové slová: starosť o seba; kapitalizmus; trh

Úvod

Starosť o seba prostredníctvom poznania seba samého, práce na sebe, estetickej, autentickej, najmä však etickej existencie, sociálnej a politickej angažovanosti. Tieto slová vyjadrujú program filozoficky stvárneného života, ktorý je nám známy už od čias antiky. Jeho naplnenie bolo často zložité, vyžadovalo odvahu, úsilie a celoživotnú prácu. Dnes sa však zdá, že sa stalo súčasťou každodennosti. Je tomu tak naozaj, alebo ide len o falošné zdanie? Je vôbec možné, aby sa filozofický, nekonvenčne poňatý život stal súčasťou každodennosti, dokonca v masovom rozmere? Na prvý pohľad áno. Tento život sa totiž spája s niekoľkými zásadnými atribútmi, ktoré sa javia ako explicitne prítomné aj v konaní dnešných indivíduí.

Prvú časť príspevku preto venujeme skúmaniu niektorých paralel medzi filozoficky poňatou starosťou o svoju existenciu a starosťou o seba, ktorá je prítomná v konaní ľudí v kontexte súčasnej modernej spoločnosti. Toto skúmanie bude smerovať k odhaleniu platformy, ktorá umožňuje zdanlivo filozofický program, čím sa môžu tieto úvahy javiť ako dovedené *ad absurdum*. A ony aj budú. Dôsledkom toho sa v druhej časti práce budeme venovať niektorým atribútom spomínanej platformy, čím dospejeme k presvedčeniu, že účel, na ktorý je táto platforma skonštruovaná, nie je tým účelom, ktorým je prezentovaná.

1 Súčasnosť ako „naplnenie“ filozofického programu *starosti o seba*

Starosť o seba, spojená s etikou ako estetikou existencie² sa vo filozofii spája tiež s delfským imperatívom: „**Poznaj sám seba!**“ Musíme totiž poznať samých seba, aby sme vedeli, ako sa o seba starať, ako na svojej existencii pracovať. Starosť o seba teda zahŕňa okrem iného prácu na sebe a smeruje k ideálu konštitúcie takej existencie, ktorú možno označiť ako krásnu a autenticкую. Tento hrubý náčrt časti pôvodne filozofického programu starosti o seba, ktorý je známy najmä zo sókratovskej tradície myslenia je tu uvedený preto, že ak sledujeme súčasné kultúrne a sociálne dianie, možno nadobudnúť presvedčenie, že sa filozofický program úspešne asimiloval v masovom rozmere súčasnej modernej spoločnosti. Toto tvrdenie je však trúfalé, preto je úlohou prvej časti príspevku preskúmať, či naozaj platí.

¹ Tento príspevok je pokračovaním skúmaní, ktoré sme uskutočnili v rokoch 2011 – 2013, a nadväzuje na tému „etiky ako estetiky existencie“, ktorej sme sa venovali v uvedenom období. Úlohou našej terajšej práce je rozšíriť uvedenú problematiku o niekoľko zásadných aspektov, pričom fundamentálnou sa stáva úloha prepojenia kultúrnej diagnostiky a sociálnej kritiky s programom filozoficky stvárnenej existencie.

² Estetiku existencie ponímame v tom zmysle, že estetické a etické nemožno v rámci konštituovania filozofickej existencie od seba oddeliť. Etické správanie je také, ktoré umožní existenciu označiť ako jedinečnú a krásnu, *eo ipso* estetickú, no tiež ako takú, ktorá je hodná politickej a sociálnej angažovanosti. Etika a estetika sú tak komplementárne prvky filozoficky stvárnenej existencie (bližšie porov. M. Foucault 2003a a M. Foucault 2003b).

Pokiaľ venujeme pozornosť trom zásadným aspektom takto poňatého filozofického života (poznanie seba, práca na sebe a estetika existencie), a pokiaľ máme ambíciu sledovať súčasné kultúrne dianie, nevyhnutne sa nám objavujú isté paralely. Avšak kým vedenie filozofického života sa nespájalo primárne s masovo prijímanou „konvenciou“, ale znamenalo skôr niečo, čo sa konvenčnému životu vymykalo, dnes sa nám môže zdať kultúrne dianie a konanie jednotlivcov ako také, ktoré sa riadi uvedenými „požiadavkami“ filozofického života. Znamená to, že sa napokon filozofické vedenie života, teda že sa ideál starosti o seba premietol do každodennosti individualistickej kultúry? Prvoplánová odpoveď by znela: áno. V nasledujúcom texte načrtujeme niektoré okolnosti, ktoré by mali túto odpoveď potvrdzovať.

Spôsob života, ktorý by bolo možné nazvať filozofický, teda ten, ktorý sa spája s poznaním seba, s prácou na sebe a s jeho estetizáciou, možno **v kontexte súčasnosti** vyjadriť slovným spojením „životný štýl“. Ten sa spája najmä s hľadaním a uskutočňovaním **autentickej existencie**. „Životný štýl vytvára jednu z foriem sebavyjadrenia a je ‚výrazom‘ toho, kým je jednotlivec. Sebavyjadrenie prostredníctvom životného štýlu je tiež spôsobom, ktorým jednotlivec poznáva sám seba, pretože pri uskutočňovaných voľbách v tejto oblasti z ‚mora trhovej ponuky‘ vyberá to, čo ‚ako by bolo vytvorené špeciálne pre neho‘. Z vlastných volieb sa jedinec akosi dozvedá, kým naozaj je“ (Jacyno, 2012, s. 54). Tým sa objavuje prvá paralela medzi filozofickým programom konštitúcie vlastnej existencie a programom súčasného moderného človeka, ktorá je vyjadrená nadčasovým imperatívom: „**Poznaj sám seba!**“ Na prvý pohľad sa totiž javí, že tak ako pri filozofickom spôsobe života, tak aj pri spôsobe života súčasného človeka je poznanie seba samého dôležitým aspektom konštitúcie vlastnej existencie, bez ohľadu na to, či je to predpokladom starosti o seba, alebo naopak, či starosť o seba je predpokladom poznania seba samého.

Druhú zásadnú paralelu možno nájsť v tendencii súčasného človeka k neustálej **estetizácii** svojej existencie. Už v príspevku zvanom *Etika ako estetika existencie (Pokus o určenie trendov estetizácie ľudskej skúsenosti)* (Švihura, 2014) sme poukazovali na tendenciu súčasného človeka estetizovať svoju existenciu vo všetkých možných aspektoch. Je pritom nevyhnutné dodať, že estetika existencie zahŕňa celý komplex praktík na jej dosiahnutie. V uvedenom príspevku sme poukazovali na to, že v najširšom možnom zmysle je estetická existencia dosahovaná tým, čo by sme mohli nazvať **prácou na sebe samom**, ktorá sa tiež spája so **starosťou o seba**. Práca na sebe teda má viesť k estetickému existencii, preto pripomíname, že táto práca nadobúda výrazné kontúry aj v kontexte súčasnej modernej spoločnosti.

V tomto zmysle je opäť potrebné pripomenúť najmä individualizačný proces charakteristický pre modernu, ktorého dôsledok spočíva v tom, že „je potrebné pre vlastné prežitie vytvoriť *obraz sveta centrovanej na ja*“ (Beck, 2004, s. 217). S tým sa spája niekoľko ďalších modernizačných faktorov, ktoré na tomto mieste nie je nevyhnutné pripomínať. Podstatná je v tomto smere najmä zameranosť súčasného človeka na vlastné „ja“, človeka, ktorý „sám vytvára svoju vlastnú“ existenciu podľa „vlastného uváženia“, ktorého existencia má byť teda autentická a estetická a ktorej proces vytvárania spočíva v neustálej **aktivite**, práci na sebe, teda v starosti o seba. Pritom je nevyhnutné priznať, že kontext, v ktorom sa tvorba individuálnej existencie uskutočňuje, sa od čias antiky podstatne zmenil. Viacerí autori sa dnes zhodujú na tom, že priestorom, ktorý poskytuje takmer neobmedzené možnosti konštitúcie seba samého, je **trh**. Pracovať na sebe tak dnes v konečnom dôsledku možno najdôkladnejšie v **kapitalistickej spoločnosti**. O tom však trochu neskôr. Zatiaľ postačí povedať, že práve tento sociálny kontext, kontext kapitalistickej spoločnosti umožňuje, že človek zameraný na seba „sa viac než kedykoľvek inokedy vyznačuje subjektívnou *prácou na sebe samom*“ (Lipovetsky, 2008, s. 349). V kapitalistickom priestore sa totiž vyžaduje „*aktívny model konania v každodennom živote*, ktorý kladie do svojho stredu vlastné ja, ktorému poskytuje a otvára možnosti konania a dovoľuje mu tak zmysluplne prepracovávať vznikajúce možnosti utvárania a rozhodovania spojené s vlastnou biografiou“ (Beck, 2004, s. 217). Individuálna existencia tak údajne v súčasnosti nie je vopred utvorená – na jej utváraní **musí** individuum samo pracovať. Starosťou o seba pracuje na utvorení „autentickej“ a „estetickej“ existencie. Priestor, v ktorom sa takéto konanie individua uskutočňuje, údajne poskytuje pole na konštitúciu **nekonvenčnej** existencie, utvorenej **sebe na mieru a nezodpovedajúcej vopred prijímaným schémam**.

Vo vzťahu k vlastnej existencii je dnes možné uskutočniť prakticky „čokoľvek“, čo je umožnené platformou, ktorá ono „čokoľvek“ ponúka. Touto platformou je **trh**. Ten sa stáva miestom, v ktorom možno uskutočniť „seba podľa seba“. „V spoločnosti, kde na naše telo, na osobnú vyrovnanosť aj na voľný čas útočí lákadlo nadmiery najrôznejších vzorov, si človek musí neustále vyberať, musí byť iniciatívny, informovať sa, kritizovať kvalitu výrobku, skúmať sa a prezeráť, udržiavať sa mladý, uvažovať o najjednoduchších úkonoch: aké auto si kúpiť, na aký film ísť do kina, kam ísť na dovolenku, akú knihu čítať, na akú diétu sa dať, či akú terapiu zvoliť? Spotreba človeka núti starať sa o seba, byť k sebe zodpovedný“ (Lipovetsky, 2008, s. 172). V uvedených tézach je v stručnosti načrtnutý komplex záujmov súčasného človeka, komplex spojený s utváraním vlastnej existencie. Ten zahŕňa ako spotrebnú logiku a povrchnú estetizáciu, tak aj starosť o telo a to, čo by sme mohli nazvať starosťou o duchovnú stránku našej existencie. Nemožno preto podľahnúť názoru, že „trh ako platforma starosti o seba“ zahŕňa iba elementárnu spotrebu, ktorú sprevádza konzumný hedonizmus. Trh je otvorený tiež starosti o seba v zmysle psychologickom či spirituálnom. „Psychoterapia, prípadne zafarbená telesným cvičením či orientálnou filozofiou, vedie človeka, aby sa zaoberal iba vlastným Ja, ktoré ja tak povýšené na pupok sveta. Vzniká teda nevidaná podoba Narcisu: *homo psychologicus*. Narcis posadnutý sám sebou nezaháľa, nedrieme a nesníva, ale naopak usilovne *pracuje* na oslobodení svojho Ja, na dosiahnutí autonómie a nezávislosti“ (Ibid., s. 86).

Prečo práve trh? Z akého dôvodu práve trh spolu s kapitalistickým systémom údajne umožňuje to, čo sa na prvý pohľad javí ako filozofický program starosti o seba? Podľa niektorých apologetov kapitalizmu a trhu ako platformy sebarealizácie by tento dôvod bolo možné zhrnúť nasledovne: „V súčasných spoločnostiach, kde sa závratne množia informačné zdroje aj ponuka výrobkov v nákupných strediskách, obriach supermarketoch aj obchodoch či špecializovaných reštauráciách, je už dnes všeobecným modelom života *samoobsluha*, existencia podľa vlastného výberu“ (Ibid., s. 29). Dôvodom je teda to, že „oblasťou voľby seba samého – prevádzanie zmien identity a experimentovanie – sa stáva spotreba“ (Jacyno, 2012, s. 20). Alebo ešte inak: **existencia ako voľba seba podľa seba**, zahrňujúca starosť o seba, prácu na sebe a poznanie seba je umožnená práve **nadmierou stimulov**, ako informačných tak aj materiálnych, ktoré nás nútia k **neustálej selekcii**, až k poslednému pritakaniu tým stimulom a produktom, ktoré dokonale „korešpondujú“ s nami očakávanou a konštituovanou existenciou.

Práca na svojej existencii, spočívajúca najmä v **neustálom vyberaní** z nekonečného množstva ponúkaných alternatív, práca, ktorá spočíva v **skúšaní, prijímaní a odmietaní**, táto nikdy nekončiacia práca na sebe má byť tým, čím možno dosiahnuť estetickú existenciu. Táto práca v zásade nie je pasívna. Vyžaduje neustálu aktivitu a selekcii, modifikácie a prispôsobovanie. „Devízou“ kapitalizmu a jeho trhu je najmä to, že umožňuje jednotlivcom „slobodne“ utvárať svoju vlastnú existenciu, umožňuje im „slobodnú voľbu“ programu starosti o seba. „V slobode poňatej ako *vyberanie* sa totiž realizuje pocit ich subjektovosti“ (Ibid., s. 23). V rámci trhu tak **zrejme** „*homo consumericus* ostáva aktérom, aktívnym subjektom, ktorého záľuby a záujmy, hodnotové rebríčky a dispozície filtrujú všetky správy, ktorým je vystavený“ (Lipovetsky, 2007, s. 195). Konzumný človek si teda **z možností ponúkaných trhom vyberá slobodne a podľa vlastného výberu**.

Samotný trh pritom ponúka tiež možnosti **revolty** proti nemu samému. Už klasickým sa stal príklad revolty z konca šesťdesiatych rokov v hnutí hippies, ktorý predstavoval vzburu proti konvenčnému životu. Avšak „trh ako platforma sebauskutočňovania“, ktorý vidíme dnes, je už výsledkom procesov, ktoré v ňom prebehli od revolty signifikantnej pre hnutie hippies. Dnešný trh je teda výsledkom toho, že „sa alternatívne životné štýly a iné formy protestov v šesťdesiatych rokoch premenili na ďalšiu konvenciu prostredníctvom rozšírenia trhovej ponuky o statky nevyhnutné na to, aby človek mohol viesť ‚nedisciplinovaný život‘“ (Jacyno, 2012, s. 22). Kapitalizmus má teda tú zázračnú schopnosť, že dokáže **pohlitiť** akékoľvek prejavy vzbury proti nemu samému a **modifikovať** ich na ďalšiu možnosť sebarealizácie, opäť raz v priestore trhu. „Všetky objavujúce sa vzbury podliehajú [...] komercializácii, a aby sa mohlo protestovať, je nutné nakúpiť, vybrať z trhovej ponuky vhodné produkty ‚určené‘ na protest proti trhu a ‚konzumnej spoločnosti‘, alebo produkty ‚určené‘ na manifestáciu nezávislosti od nich“ (ibid., s. 65).

Podmienky súčasnej modernej spoločnosti, podmienky, ktoré úzko súvisia s kapitalizmom a trhom ako jeho najvýznamnejším inštrumentom tak zrejme poskytujú definitívne uskutočňovanie starého

filozofického programu: programu starosti o seba, ktorý mal viesť k estetickej, autentickej a nekonvenčnej existencii, ktorá by bola výtvorom nás samých.

2 Platforma sebauskutočňovania

Je preto zrejme, prečo práve trh sa stáva platformou starosti o seba. Ako jediný totiž údajne poskytuje priestor pre túto starosť a v rámci nej pre poznanie seba samého a pre tvorbu autentickej a estetickej existencie. Je teda ešte možné trhu nejakým spôsobom vzdorovať? A vôbec: do akej miery je tento vzdor žiaduci? Ak by bol vzdor motivovaný snahou po autentickej existencii a živený slobodnou voľbou výberu programu starosti o seba, nevedol by práve k popretiu toho, o čo by mu išlo, totiž k popretiu toho, čo tento program umožňuje a podporuje?

Úlohou tejto časti príspevku je poukázať na niektoré z nekonečného množstva kapitalistických mechanizmov, ktoré by mali smerovať k napĺňaniu programu starosti o seba v kultúre individualizmu.

Po úvahách o možnostiach individua naznačených v prvej časti príspevku sa teraz zameriame na úvahy o sociálne, ktoré smerujeme na tú časť sveta, ktorú sme ešte donedávna nazývali Západom, v ktorom panuje prevaha kapitalistických krajín, ktoré sa **formálne** nazývajú demokraciami, či už sociálnymi alebo liberálnymi (aj keď dominancia liberalizmu je napriek diverzite názvov nepopierateľná). Pritom je nevyhnutné dodať: „Pokiaľ sa dnes štáty pokladajú za demokratické, potom pre nich platí, že taká ideológia nie je presadzovaná násilne, ale že iba predstavuje hlavný prúd všeobecne prijímaného myslenia a zmýšľania v rámci tohto spoločenského usporiadania. Nie je však výlučný, môžu tu pôsobiť aj ideológie ďalšie, doplnkové a popriprade aj kontroverzné. V tom okrem iného spočíva sloboda myslenia, tak je aspoň v demokraciách proklamovaná“ (Dvořák, 2004, s. 139). Pokiaľ pojem „ideológie“ z predchádzajúceho citátu rozšírimo aj na iné pojmy, ako napr. spôsoby života či životné štýly, teda ak sa nezameriavame výlučne na oblasť politického, našou východiskovou tézou potom je, že v demokraciách síce môže pôsobiť dominancia určitého spôsobu života, na druhej strane však vedľa neho môžu pôsobiť spôsoby života kontroverzné. Ich prijatie a súčasne odmietnutie dominantného spôsobu života by pritom bolo **možným prejavom slobodného myslenia** individua, ktoré sa tak rozhodlo napr. po dôkladnom **skúmaní seba samého**, svojich aspirácií a presvedčení, jednoducho individua, ktoré má **tendenciu poznať seba samého** a v tomto zmysle sa **starat' o seba**, teda **pracovať na svojej existencii podľa vlastného presvedčenia**.

Právo slobodného výberu spôsobu života v kapitalistickej, resp. **formálne** liberálno-demokratickej spoločnosti je jednou z fundamentálnych požiadaviek týchto spoločností. Z toho dôvodu: „Politické teórie (neo)liberálnych autorov nás konfrontujú s nevyhnutnou požiadavkou – zabezpečiť každému jednotlivcovi čo najširšiu mieru slobody myslenia. Liberalizmus argumentuje v prospech takých opatrení, ktoré by utvárali dostatočný priestor ľudskému subjektu na formovanie vlastného hodnotového systému“ (Blaha, 2011, s. 31), a teda aj spôsobu života, ktorý sa ním bude riadiť.

Akokoľvek utopicky tieto tézy o možnosti slobodného, sebautvárajúceho individua v priestore súčasných „liberálnych demokracií“ znejú, ich apologetika vidí konkrétny dôkaz ich uskutočnenia reálne. Z pragmatického hľadiska je ich uskutočnenie možné na platforme trhu ako fundamentálneho inštrumentu kapitalistického systému. Tento inštrument pritom zahŕňa ďalšie sub-inštrumenty, z ktorých najvýznamnejšie sú **masmédiá**. Tie majú za úlohu okrem iného **dokazovať pravdivosť** vyššie uvedených téz a súčasne **ponúknuť optiku, ktorú je vhodné zvolit'** na to, aby človek uskutočnil svoju existenciu sám podľa svojho, resp. sebou zvoleného programu. „Keď sa v televízii päťkrát denne zopakuje, že v dnešnej trhovej spoločnosti je človek slobodný a vždy má možnosť zbohatnúť, čo ho urobí šťastným, väčšina ľudí nemá dôvod zapochybovať o tomto ‚fakte‘. Pohľady na šťastných víťazov rôznych mediálnych lotérií poslúžia ako empirický dôkaz“ (Ibid., s. 34 – 35). Podstatná je v tomto smere nielen **predstava takého života, ktorý ako jediný zaručuje spokojnosť**, ale aj predstava individuálnej existencie, ktorej úspech (najmä v očiach iných) môže zaručiť práve platforma sebauskutočňovania – trh. V tomto smere je dôležitým inštrumentom trhu práve moderná reklama. „Tento typ reklamy ovplyvňuje zákazníkov všetkými druhmi prostriedkov: [...]; lákaním zákazníka sexuálnou príťažlivosťou pekného dievčaťa a súčasne oslabovaním jeho kritických schopností; naháňaním strachu zo zápachu z úst či potu; vzbudzovaním vidín náhlejšej zmeny celého života, ak bude kupovať určitú košeľu alebo mydlo“ (Fromm, 1993, s. 73 – 74).

Predstava individua ponúkaná „objektívnymi fabrikami na informácie“ je dôležitá. Jednotlivec by totiž v súčasnosti **mal voliť** takú optiku vo vzťahu k svojmu spôsobu života, ktorá mu prinesie nevídaný úspech v rámci toho spôsobu života, ktorý si „sám“ zvolil. Toto individuum, ak má byť jeho existencia slobodne uskutočnená, „musí mať ‚osobnosť‘. Mala by byť príjemná, ale okrem toho by jej vlastník mal mať rad ďalších požiadaviek: mal by byť energický, iniciatívny, taký či onaký, ako to vyžaduje jeho zvláštna situácia. Ako pri každom inom tovare aj tu existuje trh, ktorý rozhoduje o hodnote ľudských vlastností“ (Ibid., s. 69). Avšak pozor! „Ak nie je potreba vlastností, ktoré osoba ponúka, nemá žiadne, presne tak, ako je nepredajný tovar bezcenný“ (Ibid., s. 70).

Uvedené skutočnosti nám však ideál sebakonštitúcie podľa seba do istej miery **devalvujú**. Individuálne aspirácie, voľba individuálneho spôsobu poznávania seba, programu starosti o seba a uskutočňovania seba sa tak javí prinajmenšom ako trhom nie umožnená, ale oklieštená. A tu sa objavuje **problém**. Totiž: „Sloboda nášho myslenia [...] je v tom, že prijmeme rámec, ktorý nám [...] axiomaticky určí kapitalistický systém modernej demokracie a vnútri tohto absurdného rámca môžeme rozvíjať svoje kráľičie problémy tým najrozmanitejším spôsobom“ (Blaha, 2011, s. 35). Preto kým sa na prvý pohľad javí, že primárnou rovinou záujmu kapitalizmu je súčasný človek, pracujúci na svojej existencii s úmyslom čo najviac ju estetizovať a tým napĺňa údajne staroveký filozofický program starosti o seba, napokon sa ukazuje, že platforma, ktorá mu to mala umožniť (a ktorá je výtvorom kapitalizmu), mu v tom *de facto* bráni. Základnou otázkou je, či ide o napĺňanie toho, čo nazývame filozofickým programom. Ten totiž v žiadnom prípade nekončí estetizáciou. Ak už ide o estetiku existencie, tú musíme spájať s etikou existencie, ktorá sa však spája so sociálnym, verejným a politickým aspektom. Zdá sa však, že tieto fundamenty filozoficky poňatej existencie nám pri paralelách uvedených v prvej časti príspevku absentujú. Je to **účel alebo nepozornosť** kapitalizmu? Neponúka platforma sebauskutočňovania iba **falošnú substitúciu** filozofického programu? Nejde len o **ilúzie a predstierania**? Obávame sa, že odpoveď by bola pri hlbšom skúmaní kladná. V takom prípade by však bolo treba zdôrazniť: „Všetky tieto predstierania sú však v podstate metódou otupovania pochybností jedinca a len napomáhajú k tomu, aby sa považoval za osobnosť, ktorá sa rozhoduje individuálne“ (Fromm, 1993, s.74). Avšak prečo by niekto vytváral **ilúziu** takého individua, ktoré rozhoduje o všetkom vo svojom **iluzórnom** svete? Nuž preto, lebo tento jednotlivec sa nachádza v politickom rámci, ktorý **má byť** doposiaľ najlepší z možných, v rámci, ktorý si sám ako taký prial. Opak sa teda **nemôže** stať pravdou. V opačnom prípade by sa svet súčasného človeka zrútil. A s ním aj jeho nefalšovaná autentická a estetická existencia. Tento človek by tak skoro zistil, že jeho existencia nie je výsledkom jeho vlastnej práce na sebe samom, ale výsledkom práce **niekoho iného** na ňom samom.

Záver

Podnetom k spracovaniu tohto príspevku bolo určité **zdanie**. Zdanie, že v súčasnosti možno sledovať napĺňanie starého filozofického programu v masovom rozmere, zdanie vyvolané nepopierateľnou evidenciou niekoľkých zásadných atribútov tohto programu v súčasnosti. Toto zdanie nevyhnutne budilo náš záujem, pretože ak by sme prijali tézu, že dnes sú jednotlivci ochotní pracovať na dosahovaní svojej autentickkej existencie, ktorá by bola nekonvenčná vzhľadom na klasické, niekedy strnulé a dogmatické schémy a rámce, bolo by to svetlom nádeje súčasne pre to, že oslobodzovanie sa od konvencií by mohlo napokon priniesť **kriticky** zmýšľajúcu masu ľudí, ktorá sa už nepodvolí rôznym nezmyselným a často nebezpečným imperatívom. V prvej časti príspevku sme preto poukázali na to, ako by paralely medzi filozofickým uskutočňovaním vlastnej existencie a jej súčasným masovým uskutočňovaním mali vyzerat'. Na konci tejto časti sa jasne ukázalo, že tým, čo poskytuje priestor na uskutočnenie údajne filozofického programu starosti o seba je kapitalistický trh. Ten sa mal stať platformou autokreácie a dovedenia filozofického programu do finálneho uskutočnenia.

V analýzach prvej časti príspevku sa však objavilo niekoľko zásadných problémov:

Ad 1.: Jednotlivec v kontexte súčasnej kapitalistickej spoločnosti svoju existenciu uskutočňuje najmä **selekciami** z toho, čo mu je **ponúknuté** trhom.

Ad 2.: Jednotlivec sa **až po** tejto selekcii dozvedá, kým vlastne je.

Ad 3.: Trhu možno vzdorovať **len** prostredníctvom trhu.

V skúmaníach druhej časti príspevku sa objavili ďalšie problémy:

Ad 4.: Súčasný politický systém **neumožňuje** reálne alternatívne spôsoby existencie.

Ad 5.: Médiá ako inštrument trhu **sugerujú** v konečnom dôsledku **jedinú správnu** optiku starosti o seba.

Ad 6.: Človek sám sa v trhovej spoločnosti stáva produktom. To značí, že jeho existencia nie je výsledkom seba samého, ale niekoho **iného**. Jeho existencia má byť taká, ako to **vyžaduje** trh.

Ad 7.: Seberealizáciu možno uskutočňovať najrozličnejšími spôsobmi. No **len v rámci vopred nastavených podmienok**, ktoré nemožno transcendovať.

Ad 8.: Súčasné **zdanie** možnosti starosti o seba v kultúre individualizmu je **ilúziou**. Prvoradý nie je autentický subjekt, ale **mocenský systém**.

Naznačené problémy predstavujú súčasne otázky, ktorými sa budeme ďalej vo svojej filozofickej činnosti zaoberať. Ich zodpovedanie na tomto mieste nie je možné, avšak základnou úlohou tohto príspevku bolo vyjasnenie si elementárneho problémového poľa, na ktorom sa v ďalších skúmaníach budeme pohybovať. Tieto problémy tak predstavujú podnet pre hlbšiu reflexiu v budúcnosti. Na tomto mieste však možno z naznačených problémov formulovať istú hypotézu, ktorú bude treba neskôr verifikovať: **To, čo sa v súčasnosti javí ako naplnenie filozofického programu starosti o seba je iba účelovo vytvorenou ilúziou. Ide o jeden zo spôsobov súčasných mocenských praktík konaných za účelom masovej manipulácie, ktorej dôsledkom je dobrovoľné neprotestovanie v rámci neofeudálneho systému.** Verifikácia tejto hypotézy je programom budúcnosti.

Napriek tomu vyjadrujeme na záver slová nádeje: Ak by sa aj táto hypotéza neskôr ukázala ako pravdivá, neznamená to, že niet východiska z tejto situácie. Východisko môže spočívať v programe starosti o seba. Avšak v programe, ako ho ponúka filozofia. V programe, ktorý sa zásadne líši od programu, ktorý sa ako filozofický iba **tvári**.

Literatúra:

BECK, U.: Riziková spoločnosť: Na ceste k jinej moderně. Praha: Sociologické nakladatelství 2004. 432 s.

BLAHA, L.: Matrix kapitalizmu. Blíži sa revolúcia? Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2011. 176 s.

DVOŘÁK, F.: Kdo vládne světu. Máme ještě šanci? Bratislava: Eko-konzult 2004. 200 s.

FOUCAULT, M.: Dějiny sexuality II: Užívání slastí. Praha: Hermann & synové 2003a. 340 s.

FOUCAULT, M.: Dějiny sexuality III: Péče o sebe. Praha: Hermann & synové 2003b. 328 s.

FROMM, E.: Strach ze svobody. Praha: Naše vojsko 1993. 158 s.

JACYNO, M.: Kultura individualismu. Praha: SLON 2012. 262 s.

LIPOVETSKY, G.: Paradoxní štěstí: Esej o hyperkonzumní společnosti. Praha: Prostor 2007. 448 s.

LIPOVETSKY, G.: Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu. 4. vyd. Praha: Prostor 2008. 360 s.

ŠVIHURA, L.: Etika ako estetika existencie (Pokus o určenie trendov estetizácie ľudskej skúsenosti). In 9. študentská vedecká konferencia. Zborník plných príspevkov. Ed. M. Ološtiak. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2014, s. 90 – 95.